

DOBIÁŠ, Dalibor – SMYČKA, Václav, ed.: POČÁTKY LITERÁRNÍ KRITIKY V ČESKÝCH ZEMÍCH (1770 – 1805). Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR – Akropolis, 2021. 672 s.

Lenka Rišková

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2023.70.5.12>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9465-3712>

Publikácia *Počátky literární kritiky v českých zemích (1770 – 1805)* sa zameriava na identifikáciu rôznorodých podôb, foriem a stratégií literárnej kritiky v českom prostredí vo veľmi špecifickom historickom období – posledné desaťročia 18. storočia (s jemným presahom do prvých rokov 19. storočia) totiž predstavujú obdobie výraznej modernizácie mnohonárodnostnej habsburskej monarchie, ktorú sprevádzal aj cieľený záujem o zvyšovanie vzdelanostnej úrovne spoločnosti, čo bolo následne priamo previazané s intenzívnou podporou tvorby v domácich národných jazykoch. S narastajúcou produkciou literárnych prejavov v českom jazyku a jej súbežnou diverzifikáciou sa čoraz otvorejšie riešila otázka funkcie literatúry. Jej vymaňovanie sa z područia náboženskej a morálnej formácie spoločnosti postupne viedlo k definovaniu jej vlastných špecifických úloh a (estetických) hodnôt.

Autori tohto rozsiahleho, ba priam monumentálneho súboru prípadových štúdií rešpektujú, že literárna kritika sledovaného obdobia evidentne nadväzuje na tradíciu kritických aktivít z prvej polovice 18. storočia. Rovnako prihliadajú na rozdielnosť (nielen etnickú)

českého jazykového prostredia. Ich prístup je otvorený k evidovaniu rôznorodých elementov ovplyvňujúcich špecifickú atmosféru presne vymedzeného obdobia i priestoru. Syntéza výsledkov ich individuálnych výskumov preto presvedčivo potvrdzuje, že práve v osemdesiatych rokoch 18. storočia možno evidovať radikálnu zmenu v tendencii k čoraz otvorenejšej diskusii o spoločenskej ne/závadnosti literatúry, ktorú odráža aj značná liberalizácia knižného trhu a otvorenie sa novým myšlienkovým impulzom a estetickým inšpiráciám, čo nezastavila (hoci značne utlmila) ani následná vlna tvrdých reštrikcií a politických obmedzení na prelome 18. a 19. storočia.

Autorský kolektív v zložení Dalibor Dobíáš, Alena Jakubcová, Václav Petrbock, Ondřej Podavka, Sarah Seidelová a Václav Smyčka ponúka pôsobivý kaleidoskopický pohľad na viaceré problémy formovania kľúčových zásad českej modernej literárnej kritiky v takzvanom predjungmannovskom období. Vďaka premyslenej a prehľadnej štruktúre, a predovšetkým prostredníctvom korektného a dôveryhodného spracovania obrovského materiálového korpusu podrobne dokumentujú

606 jednotlivé princípy dynamizácie českého knižného trhu, a tak vytvárajú plastický obraz zložitého procesu rozvoja súvekeho literárneho života. Citlivým zohľadňovaním špecifických dobových kontextov jasne upozorňujú na to, že dané procesy treba vnímať v rôznorodých kultúrno-spoločensko-historických súvislostiach a vo vzájomných prepojeniach (minimálne v rozsahu niekoľkých desaťročí reformných úsilí Márie Terézie a Jozefa II.).

Procesy etablovania sa literárneho života v českej spoločnosti a čoraz intenzívnejšieho presadzovania sa fenoménu literárnej komunikácie autori predstavujú v prvom rade ako zásadný prelom v oblasti formovania, respektíve kultivovania čitateľskej verejnosti či budovania pevného a sebavedomého literárneho publika v českom prostredí. To sa prejavilo nielen v kvantitatívnom rozširovaní okruhu príjemcov literárneho i dramatického umenia z pôvodného a pomerne obmedzeného prostredia šľachtických a zámožnejších meštianskych rodín o ďalšie vrstvy obyvateľstva, ale aj v ich formovaní ako občianskej spoločnosti. Sústredene pritom sledujú výrazný nárast záujmu o reflexiu každodenného života v oblasti vzdelávania a výchovy a tiež o riešenie širokého spektra spoločenských tém.

Identifikovaním konkrétnych spôsobov aktivácie širšieho publika zároveň otvárajú podstatnú otázku definovania osobitnej kategórie vkusu. Práve diskusia o nutnosti zohľadňovania a rešpektovania čitateľských preferencií, očakávaní a kompetencií stojí na samotnom počiatku procesu legitimizácie modernej literárnej kritiky, jej postupného vymaňovania sa z podriadenosti mravoučnej spoločenskej funkcii a upevnenia jej pozície ako plnohodnotnej súčasť literárnej komunikácie. Súbežne dochádza aj k zásadnej zmene v definícii literárneho tvorca – určujúcim kritériom jeho kvalít už nie sú „iba“ vedomosti a schopnosť dokonalého napodobovania vzorov, ale čoraz väčší dôraz sa kladie na originalitu vlastného autorského výrazu. Autori štúdií si síce na jednej strane uvedomujú, že v reflektovanom období nebola kategória vkusu ešte natoľko via-

zaná estetickými hodnotami alebo kritériom autorskej autenticity a že stále pre ňu zostávali určujúce všeobecnejšie hodnoty, predovšetkým náboženské a morálne. Na druhej strane však vnímavo odkrývajú jednotlivé spôsoby jej postupnej modifikácie – predovšetkým zásadný odklon od presadzovania prísnej viazanosti na pravidlá normatívnej poetiky (elokvencie a logiky) smerom k rešpektovaniu individuálneho vkladu či istého vnútorného citu účastníka literárnej komunikácie. Evidujú postupné, no zásadné odpútavanie sa kritiky od „technicistní perspektivy k perspektive literárneho pôsobení a recepcie“ (strana 65). Tým potvrdzujú, že k autonomizácii umenia v 19. storočí zásadne prispeli pokles hodnoty učenosti a zvýrazňovanie estetických súdov.

Rovnako dôležitým ukotvujúcim prvkom výskumu autorského kolektívu je rešpektovanie faktu, že záujem o literatúru úzko súvisel i s podnecovaním používania domácich národných jazykov v habsburskej monarchii, ktorý výnimočne zosilnel práve v poslednej tretine 18. storočia. Zintenzívnenie literárneho života a súbežné etablovanie českého jazyka v ňom boli priamo viazané na nový fenomén periodickej tlače. Možno hovoriť dokonca o akejsi explózii publikačnej činnosti, jej sprievodnými znakmi boli okrem iného zmena formátu väčšiny časopisov a postupná premena rubriek. Na pozadí tejto situácie monografia mapuje špecifické podnety formovania českojazyčnej literatúry, jej vzťah k nemeckojazyčnej tvorbe i funkciu dôležitých autorít. Produkcia v češtine začala byť čoraz výraznejšie vnímaná ako prostriedok kultivácie širších vrstiev takisto v súvislosti s vlasteneckým národným programom.

Reflexia otázky jazyka ako výnimočného nositeľa minulosti a kultúrnych hodnôt českého jazykového spoločenstva tak vytvára akési pozadie alebo presnejšie zázemie pre sústredenejšie sledovanie parciálnych problémov, napríklad meštianskej divadelnej kritiky, problematiky rozpadu tradičnej (klasicistickej) hierarchie literárnych žánrov, a rovnako otvorila priestor aj pre sledovanie situácie básnictva, konkrétne cieľeného záujmu o zvyšova-

nie umeleckej náročnosti poézie, prameniacej z čoraz intenzívnejšieho zdôrazňovania pôvodnosti básnickej tvorby, až po mapovanie úlohy učencov v procese formovania sa literatúry v domácom jazyku, ako aj sledovanie vplyvu takzvaného „kratochvílného“ čítania pri definovaní jej nových poetických kritérií.

Fokusovaním pozornosti na dobovú reflexiu rôznorodých problémov literárneho života v českom prostredí ponúka monografia *Počátky literární kritiky v českých zemích (1770 – 1805)* mimoriadne pestrý a plastický obraz

troch posledných desaťročí 18. storočia ako obdobia, ktoré ponúкло ideálny priestor na „sebaartikuláciu“ českej literatúry (strana 548). Presunutím pozornosti na čitateľskú verejnosť, predovšetkým na prispôsobovanie sa literárnej tvorby čitateľskému vkusu, odкрýva široké spektrum sebalegitimizačných či, naopak, delegitimizačných stratégií kritiky (strana 174), reflektujúcich zložitý proces prehodnocovania autorských tvorivých postupov a ich vyrovnávania sa s tradičným kánonom.

Mgr. Lenka Rišková, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV, v. v. i.
Dúbravská cesta 9
841 04 Bratislava
Slovenská republika
E-mail: lenka.riskova@gmail.com